

7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : за станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. / за ред. С. С. Яценка. — К. : А.С.К., 2002.
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. М. О. Потембька, В. Г. Гопчаренка — К. : Форум, 2001. — Ч. 2. — 942 с.
9. Науковий коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. Й. Коржацького. — К. : Атика, Академія, Ельга-П, 2001. — 656 с.
10. Павлов В. Г. Суб'єкт преступления / В. Г. Павлов. — С.Пб. : Юрид. центр Пресс, 2001. — 318 с.
11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р., із змінами та доповненнями, станом на 1 вересня 2008 р. // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.portal.rada.gov.ua>.
12. Трайшп А. Н. Общее учение о составе преступления / А. Н. Трайшп. — М. : Юрид. лит., 1959. — 325 с.
13. Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. — М. : Юрид. лит., 1989. — 46 с.

Анотація

Цимбал М. І. Питання визначення суб'єкта незаконного використання спеціальних технічних заходів негласного використання інформації. — Стаття.

Встановлено характер і ступінь суспільної небезпеки злочинів, пов'язаних з незаконним використанням СТЗІОІ, об'єктивні і суб'єктивні ознаки злочину. Узгоджено та вдоскопалено термінологічний апарат, який має використовуватися при формулюванні кримінально-правових та інших норм, що регулюють процеси виготовлення, обігу й використання СТЗІОІ; охарактеризовано суб'єкт злочину, пов'язаного з незаконним використанням СТЗІОІ.

Ключові слова: склад злочину, суб'єкт злочину, незаконне використання спеціальних технічних заходів негласного використання інформації.

Summary

Tsybmal M. I. Problem of the Defining of a Subject of Illegal Using of the Special Technical Means of Secret Information Using. — Article.

Character and degree of public danger of crimes connected with the illegal use of STMSIU, objective and subjective signs of crime is set. Concertedly and it is improved terminology vehicle, which must be used for formulation of criminal and other norms, which regulate the processes of making, appeal and use of STMSIU; it is described subject of crime, connected with the illegal use of STMSIU.

Keywords: corpus delicti, subject of crime, illegal using of the special technical means of secret information using.

УДК 341:327.001.12.001.7

Б. В. Бабін

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН У ХХ СТ.

Сьогодні у системі міжнародного права залишається відкритим питання правової природи міжнародних програм як феномена сучасної нормотворчої та управлінської діяльності держав та міждержавних об'єднань. У той же час відповідна проблематика має величезну актуальність: достатньо вказати, що міжнародні програми різного характеру є однією з ключових форм діяльності

ООН, Ради Європи, НАТО та ОБСЄ. При цьому відкритими залишаються питання міжнародно-правової природи відповідних програм та формату їх співвіднесення з джерелами міжнародного права. Для дослідження правової природи міжнародних програм необхідно визначитися, зокрема, із історичним досвідом використання програмних засобів регулювання міжнародних відносин. Для цього нам необхідно дослідити еволюцію використання таких програмних механізмів на глобальному рівні у ХХ ст., що слід визнати метою цієї статті.

Міжнародні програми як специфічний феномен згадувалися у працях В. О. Кроленко, Е. В. Третьяка, К. В. Удовенко. Окремі радянські теоретики міжнародного права, зокрема Г. Є. Бувайник, О. С. Гавердовський, Г. П. Жуков, Н. М. Ульянова, С. В. Черниченко, розглядали аспекти програмної діяльності у міжнародному праві, але цінність цих робіт виходячи з їх ідеологічного забарвлення є скоріш емпіричною, аніж теоретичною. Зазначимо, що для реалізації вказаної мети статті необхідно виконати такі завдання: визначитися із аспектами програмного регулювання в рамках діяльності основних учасників міжнародних відносин періоду двополярного світу (СРСР та США), а також із впливом цих процесів на розвиток регуляторів сучасного міжнародного права.

Безперечним фактом є те, що після завершення Другої світової війни зовнішньополітична активність США отримала яскраво виражений програмний характер, який виражався у висуванні «плану Маршалла», «плану Баруха» тощо. Ці ініціативи американських посадовців, як правило, на первинному етапі не мали ні міжнародно-правової, ні навіть національної юридичної формалізації. Так, вперше «план Маршалла» був висунутий у виступі державного секретаря США у виступі в Гарвардському університеті 5 червня 1947 р. Але внаслідок виключного значення США у післявоєнному світовому устрої відповідні плани зробили величезний вплив не лиш на міжнародні відносини, але й на міжнародне право, незважаючи на відвертий спротив СРСР. Так, Й. В. Сталін характеризував висунутий представником США у Комісії з контролю над атомною енергією Б. М. Барухом план міжнародного контролю за атомною енергією «знуцанням над міжнародним планом» [5, 495, 498]. Ці програмні ініціативи США протягом певного часу отримали як національну, так і міжнародну інституціоналізацію. Так, задля реалізації плану Маршалла США уклали низку економічних угод про економічну та військову допомогу відповідно до стандартів, встановлених у Законі США 1947 р. «Про надання допомоги іноземним державам» та законі США 1948 р. «Про економічне співробітництво». Спеціальним адміністративним органом, який відповідав за реалізацію плану Маршалла, стало Управління економічного співробітництва [9, 41].

Велике значення для реалізації плану Маршалла мала створена відповідно до Паризької конвенції 16 квітня 1948 р. Європейська організація економічного співробітництва. Як зазначали радянські автори, «США, формально не входячи до цієї організації, використовували тиск та контроль та втручалися як у внутрішню, так і у зовнішню політику її учасників» [9, 42]. Американський автор К. Левенштнейн також визнавав, що США «отримали право та

владу здійснювати далекосяжний контроль над внутрішньою економікою та зовнішньоторговельною політикою держав-учасників, не надаючи їм взаємних прав». На його думку, держави цієї організації «були підпорядковані контролю стосовно свого внутрішнього економічного життя як Європейській організації економічного співробітництва, так і уряду США в обсязі, який традиційна концепція суверенітету розглядає як втручання у внутрішні та зовнішні справи, несумісне із правовою природою суверенної держави» [19, 230].

З 1951 р. план Маршалла був замінений іншою формою організації взаємодії між США та їх союзниками, яка отримала назву «програма взаємного забезпечення безпеки». Механізм реалізації цієї програми полягав у щорічному ухваленні Конгресом США Закону про взаємне забезпечення безпеки, який містив стандарти для двосторонніх угод про взаємне забезпечення безпеки, які уклалися між США та іншими державами. Радянські автори того часу, гостро критикуючи вказану програму, водночас фактично визнавали ефективність вжитих США програмних заходів для досягнення власних цілей [8, 81]. Відповідно до програми взаємного забезпечення безпеки було створено Управління з питань взаємного забезпечення безпеки, до компетенції якого входило надання допомоги у сферах військових, фінансових, торговельних, сировинних ресурсів, резервів робочої сили тощо. Інші міждержавні угоди уклалися США у рамках «четвертого пункту програми Трумена» у межах допомоги відсталим країнам у відповідності до закону США «Про міжнародний розвиток» 1950 р., а також носили програмний характер та переслідували мету забезпечення сталого розвитку цих держав [9, 42].

Слід зазначити, що у радянській державі планування та програмування торкнулося як економічних, так і політичних відносин, що знайшло свій вираз у феномені програм КПРС, які, безумовно, за умов двополярного світу впливали не лише на характер міжнародних правовідносин, але й на правові форми їх регламентації. Це знайшло відображення й у правовій доктрині: так, Р. Л. Бобров згадував про програмну зовнішню політику радянської держави, зокрема про широку програму визволення африканських та азіатських народів, про програму реконструкції міжнародного життя у контексті боротьби з колоніалізмом (при цьому наводяться відповідні підтвердження з переписки В. І. Леніна та Г. В. Чічерина) [2, 159]. Г. В. Ігнатенко вказував про наявність у держави того часу «багатого досвіду планування зовнішньої політики, програмування дипломатичних, міжнародно-правових ініціатив» [7, 39]. Програмний характер зовнішньої політики відображався у виступах радянських керівників. Наприклад, у промові Л. І. Брежнєва 1980 р. йшлося про «конкретні пропозиції країн соціалістичної співдружності з питань... міжнародного співробітництва» як про «широку, далекоглядну та реалістичну програму» [3, 2].

Окремі радянські автори стверджують, що зовнішня політика радянської держави мала програмний характер з 1917 р., посилячись, зокрема, на Декрет про мир як на акт, де містилась «програма мирного врегулювання» та «генеральний напрямок розвитку міжнародних відносин» [6, 51]. Г. Є. Бувайник зазначав, що Декрет про мир 1917 р. є зразком підходу «до планування зов-

нішньої політики, програмування зовнішньополітичних та міжнародно-правових ініціатив, у якому співвідносяться прямі, сьогоденні потреби та загальніші завдання, розраховані на більш тривалий період» [4, 74], а Г. П. Задорожний у 1951 р. вказував, що «велична програма грандіозних будівель комунізму є величезним стимулом для народів усього світу» [13, 594].

Аналіз реальної радянської політики не дозволяє погодитися із такими тезами; в той же час слід вказати, що у багатьох радянських джерелах вказується про «ленінську стратегію миру, яку втілюють у життя КПРС та Радянська держава», та стверджується про те, що загальні положення цієї стратегії були викладені в Програмі подальшої боротьби за мир та міжнародне співробітництво, за свободу і незалежність народів (далі — Програма миру), ухваленій на XXIV–XXVI з'їздах КПРС. М. М. Мінасян у 1960 р. вказував, що XXI з'їзд КПРС «дав нову програму боротьби за забезпечення миру та запобігання війні», і що «у цих нових історичних умовах міжнародне право отримує нову прочну основу для свого більш прогресивного розвитку» [14, 6–7]. Радянський автор І. І. Лукашук вказував, що «сутність міжнародно-правових норм во взаємовідносинах соціалістичних країн визначається соціальною природою світової соціалістичної системи, її об'єктивними закономірностями», які обумовлюються, зокрема, програмою КПРС. На думку вказаного автора, Програма КПРС «робить серйозний вплив на міжнародно-правові ідеї, принципи та норми», та протягом часу «вплив Програми на міжнародне право буде все більш зростати» [11, 17, 54].

Зазначимо, що у цій програмі дійсно йшлося про категорії суверенності держав, принципи взаємодії соціалістичних та несоціалістичних країн, зокрема, запроваджувалася категорія «світової співдружності соціалістичних країн», коло загальних міжнародно-правових принципів, серед яких у контексті програмно-управлінської діяльності цікавим є принцип «розвитку економічного та культурного співробітництва на засадах повної рівності та взаємної вигоди». Це надало А. Кручковському підстави стверджувати, що Програма КПРС «вказує шляхи та засоби вирішення завдання забезпечення миру і тому народи світу називають її великою хартією всього людства» [11, 55].

Г. Є. Бувайник висловлював думку про «величезне міжнародне значення» Програми миру; при цьому він вказує про розвиток у ній зовнішньополітичної програми попереднього XXIV з'їзду КПРС та про те, що з'їзди КПРС «на кожному конкретному історичному етапі розробляють програму зовнішньополітичної діяльності СРСР» [4, 3]. Г. П. Жуков, аналізуючи Програму миру, зазначає, що з цим документом «пов'язані позитивні зсуви у міжнародних відносинах та розрядка міжнародної напруженості». Цей автор визначає цю програму як «концентрований вираз радянської зовнішньої політики», «науково обґрунтований документ, що спирається на об'єктивні закономірності». Він також стверджує, що для Програми миру характерний комплексний підхід до явищ міжнародного життя та вказує, що вона стає програмою розробки та ухвалення договорів з роззброєння, створення системи колективної безпеки та інших питань міждержавного співробітництва. Як приклади реалізації Про-

грами миру Г. П. Жуков називав ухвалення дво- та багатосторонніх договорів про відмову від застосування сили (зокрема, між державами соціалістичного блоку та Німеччиною) та зустріч Л. І. Брежнєва з президентом США Дж. Фордом 23–24 листопада 1974 р., тобто як нормотворчі, так і політичні заходи [16, 4, 19, 65].

Інші радянські автори відзначали, що Програма миру, «охоплюючи фактично усі сфери міжнародних відносин, визначила найбільш важливі завдання укріплення миру... вирішення глобальних проблем сучасності, що вимагають зусиль усіх держав» та що «у кожному з шістьох пунктів програми були вказані шляхи вирішення цих проблем, які передбачали широке використання міжнародно-правових засобів» [4, 75]. Більшість радянських теоретиків зазначала, що Програма миру стала «широкою та довготривалою програмою прогресивного розвитку міжнародного права» [17, 13; 18, 45]. Зазначимо, що у Програмі миру дійсно йшлося, зокрема, про особливу актуальність питань про підвищення ефективності принципів та норм міжнародного права в регулюванні торговельно-економічних та науково-технічних зв'язків між державами, розбудови міжнародних економічних відносин на рівноправних та недискримінаційних засадах; про об'єднання зусиль держав по вирішенню глобальних проблем [4, 9].

Цікаві погляди на характер Програми миру висловлював радянський автор І. Лук. На його думку, ця програма «створює сприятливі умови для прогресивного розвитку та зміцнення позицій міжнародного права, яке служить важливим інструментом вирішення завдань, поставлених Програмою миру»; вона «є також програмою розвитку сучасного загального міжнародного права та вказує основні напрямки, цілі та принципи такого розвитку», що нібито свідчить про нові можливості «планованого, цілеспрямованого впливу на міжнародно-правову систему у загальних інтересах» [10, 90–91]. У радянській доктрині зазначалося, що Програма миру «ставить чіткі завдання», у ній «міститься система заходів по вирішенню гострих міжнародних проблем», зокрема через «укладання угод» [16, 7], «передбачає комплекс взаємопов'язаних міжнародних акцій» [6, 121]. Крім того, як стверджував Н. А. Ушаков, «з урахуванням змін міжнародної обстановки та потреб світового розвитку радянська Програма миру конкретизується, збагачується новими елементами та ініціативами». На його думку, здійснення цієї Програми передбачало досягнення домовленостей між державами на дво- і багатосторонніх засадах з корінних питань їх взаємовідносин та закріплення таких домовленостей у міжнародних угодах, надання їм обов'язкової сили, встановленні взаємних обов'язків держав [10, 7].

В. А. Мазов вказував, що Програмою миру «визначаються відповідно до принципів мирного співіснування завдання послідовного продовження взаємовигідного співробітництва у різних сферах» [12, 110]. І. Лук, проаналізувавши партійні програми того періоду, зазначав, що місце комуністичних партій у соціалістичних державах знайшло своє вираження у партійно-урядових актах, які «є визначальними для розвитку співробітництва між учасниками, встановлюючи його основні завдання та напрямки», «поєднують у собі силу та автори-

тет міжпартійних та міждержавних актів», «містять загальні цілі, принципи та головні напрямки співробітництва». Він обґрунтовував такі процеси тим, що «інтереси планомірного розвитку системи співробітництва країн соціалізму та реалізації закладених в ній можливостей вимагають надійний механізм співробітництва та відповідних засобів управління ним» [10, 35, 37].

Г. В. Ігнатенко зазначав, що «зовнішньополітичні програмні документи КПРС та Радянської держави періоду розрядки», зокрема Програма миру, містять програмні настанови, що мали «виражену договірно-правову спрямованість», яка проявлялася у постановці загальних завдань політичного врегулювання, розробці та реалізації державами міжнародно-правових норм, а також конкретних пропозиціях «стосовно підготовки та укладання міжнародних договорів по проблемах, що назріли». Крім того, цей автор вказував, що «у програмних положеннях з'їздів КПРС містяться пропозиції щодо підготовки конкретних міжнародних договорів та угод» [7, 8, 11, 15]. І. Лук також наголошував на важливості програмних документів, ухвалених комуністичними партіями на багатосторонньому рівні. На думку цього радянського автора, комуністичні партії «не обмежуються вимогою до поваги вже існуючих міжнародно-правових принципів та норм», вони «розробили детальну програму створення нових норм, укладання угод універсального характеру» [10, 41].

Таким чином, роль програмних зовнішньополітичних актів визначалася (та іноді навіть перебільшувалася) усіма радянськими авторами, що їх досліджували. Ці автори зазначали, що вплив соціалізму на розвиток міжнародних відносин та міжнародного права обумовлює «органічну єдність теорії та практики, з'єднання теоретичної розробки зовнішньополітичних програм із рішучою та послідовною діяльністю по їх втіленню в життя», «правильне співвіднесення стратегії та тактики, визначення завдань, що назріли, шляхів та засобів їх вирішення», при цьому передбачався позитивний вплив таких програм на прогресивний розвиток та підвищення ефективності міжнародного права. Особливістю таких програм вони вважали поєднання цілеспрямованості з більш конкретними, найбільш актуальними, реально досяжними в умовах десятиріччя завданнями [4, 12, 73, 74]. С. А. Малинин додавав, що характерною рисою радянського планування у сфері зовнішньої політики «є комплексний підхід до вирішення міжнародних проблем, зокрема до функцій міжнародно-правового регулювання» [16, 129].

Радянські автори визначали Програми миру та Програму подальшої боротьби за мир як «комплексний документ, в якому висунута широка програма узгоджених заходів, спрямованих на вирішення найважливіших проблем, що назріли у сучасних міжнародних відносинах в інтересах усього людства», при цьому наголошується на договірно-правовій цілеспрямованості програмних настанов цих актів [4, 76]. Як визнає Г. В. Ігнатенко, така цілеспрямованість знаходить свій прояв у постановці загальних завдань політичного регулювання, яке передбачає розробку та реалізацію державами міжнародно-правових норм у вигляді конкретних пропозицій щодо підготовки та укладання міжнародних договорів з певних проблем [7, 11]. Таке ставлення до партійних про-

грамних актів збереглося у правовій доктрині аж до розпаду СРСР. Навіть у 1990 р. вітчизняний автор Н. Н. Ульянова вказувала на «програму всеохоплюючої системи міжнародної безпеки, висунуту XXVII з'їздом КПРС, що ґрунтується на новому політичному мисленні», як про форму впливу на міжнародні відносини [15, 25]. Водночас щодо природи цих документі цілісних теорій не висувалося.

Необхідність вжиття програмних заходів регулювання міжнародних відносин визнавалася наддержавами XX ст. не лише при розбудові власної зовнішньої політики, але й під час налагодження двостороннього діалогу. Зокрема, радянський автор Г. В. Ігнатенко визнавав, що у радянсько-американських відносинах, пов'язаних із обмеженням стратегічних озброєнь, «конкретні програмні настанови становлять важливий елемент правового регулювання». Цей автор наводить приклад Сумісної заяві урядів СРСР та США вересня 1961 р., де зазначалося, що програма загального та повного роззброєння «має відбуватися у певній послідовності за етапами» [7, 40, 43].

Цікаво, що радянський автор Є. Т. Усенко у 1985 р. доволі небезпідставно стверджувала те, що великим є «внесок соціалістичних держав у міжнародну договірну практику, як і у розвиток самого права міжнародних договорів», вказуючи при цьому на те, що «програми співробітництва на тривалу перспективу із загальних та конкретних питань, породжені практикою соціалістичних держав, сьогодні отримали значне поширення у відносинах між соціалістичними та капіталістичними країнами, відіграючи роль фактора укріплення мирного співіснування держав з різними соціально-економічними системами та сприяючи стабілізації міжнародних економічних та політичних відносин» [16, 40]. У той же час практика «капіталістичних країн» доводить, що програмні засоби регулювання міжнародних відносин були прийнятними для них і поза рамками співробітництва із соціалістичним табором.

Таким чином, програмність політичних та правових засобів регулювання міжнародних відносин стала багато в чому обумовленою відповідною політикою основних «гравців» на міжнародній арені періоду «холодної війни». Такі процеси знайшли своє відображення у діяльності глобальних міжнародних організацій. Зокрема, практично з моменту створення у діяльності ООН значне місце стали обіймати програмні заходи та ініціативи. Як їх приклад можна навести проект Двадцятирічної програми досягнення миру через посередництво ООН, запропонований Генеральним секретарем ООН Трюгве Лі у 1950 р. Цей проект викликав жваву дискусію щодо змісту та ролі програмних заходів у діяльності ООН. Так, радянський представник в ООН А. Я. Вишинський у виступі 18 листопада 1950 р. зазначав, що така програма «не може будуватися на порушенні важливих принципів та положень Статуту ООН, вона має будуватися на його суворому та неухильному дотриманні», та зазначав, що до завдань програми повинні входити перспективні дії договірного характеру (зокрема, розробка Пакту ООН про укріплення миру). Крім того, на дев'ятій сесії Економічної та Соціальної Ради ООН була розроблена програма технічної допомоги для економічного розвитку малорозвинених країн [5, 273, 277, 285].

У 70-ті рр. ХХ ст. подальший розвиток науково-технічного співробітництва держав був відображений, зокрема, в ухваленій на VI позачерговій сесії Генеральної Асамблеї ООН (1974). Програмі дій по встановленню нового міжнародного економічного порядку [1, 48]. У цьому документі викладалися конкретні заходи у сфері зовнішньої торгівлі держав та валютно-фінансових відносин, необхідні для реалізації приписів Декларації про новий економічний порядок, ухваленій на той же сесії Генеральної Асамблеї ООН [16, 168]. Особливе значення для подальшого розвитку програмних механізмів регулювання міжнародних відносин мав Заключний акт загальноєвропейської наради з безпеки та співробітництва в Європі 1976 р. В. І. Менжинський влучно зазначав, що цей акт має складну структуру, що не дозволяє відносити його до традиційних видів міжнародних актів, оскільки в акті співвідноситься закріплення загальних принципів співробітництва держав-учасників та довготермінова програма такого співробітництва [16, 112]. Інші радянські автори вважали, що саме під впливом Заключного акта складається така нова міжнародно-правова форма співробітництва, як «координаційне планове співробітництво в рамках програм міжнародних організацій» [12, 112].

Таким чином, можна дійти висновку, що програмні засоби регулювання міжнародних відносин активно вживалися СРСР, США та іншими державами світу, а також міжнародними організаціями у другій половині ХХ ст. При цьому відповідні програми і плани мали як політичний, так і правовий зміст, що найбільш яскраво виражається сьогодні під час ухвалення міжнародних цільових та комплексних програм, програм співробітництва та програм міжнародних організацій. Правова природа цих актів у контексті вчень про теорію джерел міжнародного права та міжнародно-правових норм потребує на додаткові наукові дослідження.

Література

1. Андреева Л. П. Международное право и принципы научно-технического сотрудничества государств / Л. П. Андреева // Международно-правовые основы межгосударственного сотрудничества / [отв. ред. Н. А. Ушаков]. — М. : Ип-т гос-ва и права АН СССР, 1983. — С. 45–53.
2. Бобров Р. Л. Основные проблемы теории международного права / Р. Л. Бобров. — М. : Междунар. отношения, 1968. — 272 с.
3. Брежнев Л. И. Речь на встрече с избирателями Бауманского избирательного округа Москвы 22 февраля 1980 г. / Л. И. Брежнев // Правда. — 1980. — 23 февр. — С. 2.
4. Бувайшик Г. Е. Программа борьбы за мир и свободу народов : правовые проблемы / Г. Е. Бувайшик, А. Ф. Высоцкий, П. П. Ульяпова. — К. : Паук. думка, 1980. — 304 с.
5. Вышинский А. Я. Вопросы международного права и международной политики / А. Я. Вышинский. — М. : Госюриздат, 1952. — 508 с.
6. Игнатьенко Г. В. Международное право и общественный прогресс / Г. В. Игнатьенко. — М. : Междунар. отношения, 1972. — 151 с.
7. Игнатьенко Г. В. Разрядка и международные договоры / Г. В. Игнатьенко. — М. : Междунар. отношения, 1978. — 88 с.
8. Курганов Е. Программа взаимного обеспечения безопасности / Е. Курганов, Е. Николаев // Международная жизнь. — 1956. — № 4. — С. 79–85.
9. Левиц Д. В. Основные проблемы современного международного права / Д. В. Левиц. — М. : Госюриздат, 1958. — 275 с.
10. Лук И. Социализм и международное право / И. Лук. — М. : Междунар. отношения, 1977. — 97 с.

11. Лукашук И. И. Программа КПСС и современное международное право : [учеб. пособие] / И. И. Лукашук. — Саратов : Тип. Прив. ж.д., 1962. — 56 с.
12. Мазов В. А. Правовое регулирование международных торгово-экономических связей государств / В. А. Мазов, В. Г. Борисов // Международно-правовые формы сотрудничества государств в Европе : сб. ст. — М. : Междунар. отношения, 1977. — С. 104–123.
13. Международное право / [под ред. Е. А. Корovinа]. — М. : Госориздат, 1951. — 600 с.
14. Минасян П. М. Источники современного международного права / П. М. Минасян. — Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1960. — 152 с.
15. Научно-технический прогресс и актуальные вопросы международного права : монография / П. П. Ульяпова, А. А. Шишко, Е. Т. Рупько Ушаков и др. — К. : Паук. думка, 1990. — 212 с.
16. Советская Программа мира и прогрессивное развитие международного права / П. А. Ушаков, Е. Т. Усенко, Д. Б. Левин [и др.]. — М. : Наука, 1985. — 216 с.
17. Тупкин Г. И. Советская программа мира и международное право / Г. И. Тупкин // Советский ежегодник международного права, 1971. — М., 1973. — С. 13–25.
18. Усенко Е. Т. Программа мира и прогрессивное развитие международного права / Е. Т. Усенко, П. А. Ушаков // Советское государство и право. — 1973. — № 4. — С. 43–50.
19. Loewenstein K. Sovereignty and International Cooperation / K. Loewenstein // The American Journal of International Law. — 1954. — 48. — № 2. — P. 224–242.

Анотація

Бабін Е. В. Еволюція програмних засобів правового регулювання міжнародних відносин у ХХ ст. — Стаття.

У статті проаналізовані наукові погляди на проблему історичного досвіду використання програмних засобів для регулювання міжнародних відносин. Досліджено відповідний досвід вжиття програмних заходів та його вплив на сучасний феномен міжнародних програм.

Ключові слова: міжнародні програми, програмні правові засоби, міжнародні відносини, міжнародне регулювання.

Summary

Babin E. V. Evolution of the program tools of the legal regulation of the international relations in XX century. — Article.

The scientific reviews on a problem of the historical experience of using the program tools of the legal regulation of the international relations are analyzed in the article. The coherent experience of the using the program tools and its influence on the modern phenomenon of the international programs are looked at the article.

Keywords: international programs, program legal tools, international relations, international regulation.

УДК 342.731

А. В. Ковбан

ПОНЯТТЯ ЕЛЕМЕНТНИХ СКЛАДОВИХ МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ СВОБОДИ ЛЮДИНИ НА СВИТОГЛЯД ТА ВІРОСПОВІДАННЯ

Конкретною формою реалізації конституційного права людини на свободу світогляду і віросповідання, яке передбачає можливість безперешкодно відправляти колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, є створення та діяльність релігійних організацій.

Правові проблеми, пов'язані з визначенням поняття, видів та особливостей порядку формування релігійних організацій, в юридичній літературі аналізу-